

ACC. NR. 4666 - Trädgårdssöder?LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Östergötland Upptecknat av: Aug. Holmberg
 Härad: Bråtne Adress: Sövängsta
 Socken: Karum & Hellaryd Berättat av
 Uppteckningsår: 1936 Född år i

Uppteckningen rör Uthusbyggnader. Frågelista F10
 N.M.

Andera afordningen. Fähus.

Register

	sida
Allmän översikt	1 3
Fähusets placering i bygården	3
Tillbehör i hushuset	4 5
Vattning för hushållandet	6
Ungojurens plats	7
Orsak, varför man sköter på oxar och kor "Hur man starkte oxarnas krafter"	8 9
Rengöring i Fähusen	10 11
"Messmäss-fint"	12
Mera, angående ungojuren	12 13

Skriv endast på denna sida!

ocks. i reg. på sista sid.

26 sid.

Forts.

Register

si 52

Bindsel	14.
Hur man gav djuren namn	15
Oxar och Oxhus	15
Häststall	16
Höhållhus och knubbans förflyttning	19
Spillor med tillbehör	21
Selkammare	22
"Verkningarna i bondens förhållanden som följd av hästens utträdening".	23 26

Blekinge
Björkene

4666

Eug. Palmberg
Svängsta

Österlen o. Källaryd 1936

Fåhus! Morig byggt ensamt. Huset inrymt i en avdelning av de
uthus som kallas: ladugårdar. Varför endast en lokalbenämning
i sin helhet, och i varagsstilen hette det "Kolagård". Att det i samma
byggnad, och oftast i samma avdelning även kunde finnas ett eller
flera pass oxar, ärdrat ingenting på manuset. Att det efter en ets-
vada, på någon större gård uppfördes en särskilt långa för oxarna
som då även fick namn av ("Oxagård, Oxhus"). Var emellertid något
som kan sägas tillhörde undantagen.

Skulle man få en fullt trogen bild av lagårdarnas byggnadsstil och
inredning, borde beskrivningen omfatta: Stora gårder. Mindre se och tor-
parens små lagårdar, var för sig. Men detta skulle föra för långt, och
jag framlägger här en beskrivning över en medelstor gård.

Som var man vet, har vi i Blekinge till i högsta grad kuperat landskap
tomtplanerna varo derfor oftast ejemna, mången gång backiga, och
derfor blev nästan alltid gårdsplanens utrymme trängt. På några
ställen med gott utrymme ville man gerna ha uthusgårdplanen
skild från mangårdsplanen med ett stängsel, som ibland bara

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sid 1

sid 2

bestod av några långa slanor, upphållna av några gårdsårsstolar. Med ett enkelt "la" av kortare åter att lägga ner när man passerade igenom kallat "släta", "gårställa". Ibland var frägårdsgård med la eller en liten grind, denna kallas då "gårsleet". Ibland var det stengårdsgård med öppning och "gårsleec" på den bekrämaste ingångsplatser, vilket ej var det samma som att gårsleet var mittför dörrenna på manbyggnaden utan der det bar båst till att komma direkt till kolagårn. Därav var det värdefullaste man hade. Och allting gick ut på att sta i relation till dessa! Men det var längstifrån allmän regel att mangård och färgård var skilda åt av gårdsårs. Det förekom mest på storårvär och hovstorparna. På smegårdarna hade man oftast en kölhage, ofta av enyeket litet utrymme som gick runtom boningshuset och som var inhägnad med stängsel av något slag tamt med en liten "la" mittför ingångsdörren. Genom den kom man ut på stora gårdsplanen, som då var gemensam för både folk och få. Men brunnen eller källan var i regel omhändrad och utanför stängslet var "vannkören" för kreaturen.

s. 3

Lagårarnas storlek varierade betydligt. Hos smöbönder och torpare var lagårens vanligaste bredd 9 almar = 5,40 m. Och även på de stora gårdarna var bredden på de lagårar i vilka nötkreaturen inhystes ej mer än 10 al 1/2 almar. Men de lagårar var i grova inbergade varo ofta 15 all 16 almar. Den bredeste lagåren på skogsbygden var den som Håkan Bengtsson i V. Skoga byggde på 1850-talet. Denne var 18 alu bred och har stått tills för många år sedan. Längden kunde variera från 15 o 20 till 60 o 75 almar. Och takresningen var oberoende av bredden, alltså hälften i "Kubelroist" = 45 grader. Denne resning visade en helv trygg form, och gav godt fall för vattuet.

Om byggnadsplanen ej var för omedgörlig ville man helst bygga kolagårn med gavarna i N. och Söder. Och förlade då platsen för öjaren på södra ändan och såväl ytterväggar, som mellanväggen mellan kökshuset och ladugården, timrades i älre tid med liggande, knutat fyramstommig. Det örriga av lagårn byggdes med stolpar och skiften = "Skiftesverke" (Beskrivning av logan förbi går jag här. I November 1934 insände jag redogörelse för beskrivning, varvid jag beskrev logans inredning.) Ingången för öjaren i kökshuset var från sidan av lagårn.

4666

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-

ARKIV

sid 4

Och mot gårdsplanen Hela gårdsplanen var kringgärdad och här i hörnen man genom särskild grind = "koleet" ut i stråset som leder till betesängen. På gaveln av kohuset var dörrhål med haffdörrar varigenom godsdu hästades, eller hästes ned skottkärra ut på "dyngslägen" (godsetthögen) Kohusets storlek var beräknad efter det antal djur gården kunde föda varför storlekarna var nästan lika många som gardernas antal! Att anbringa fodrborst i mitten av kohuset där djuren står vänta med hufvudet mot varandra, var förr alltidts okänt! Utan djuren stod med hufvudet mot ytterväggarna och varje djur hade sin foderbalja. Med "balja" menas i allmänhet: ett laggt käl som sammankilles av tråband. Men foderbaljorna i lagårdarna var oftast hoppspikade, någon gång "finklade", av bräder, men fick ändå namnet av baljor. I judren eller birstlen var vanligast ett grovt bastrep fastgjort med ena ändan i "klaimen" som satt om djurets hals och den andra ändan var fastkunten i den grova stangen som höll ihop pinnarna som bildade foderhäcken. Denna följde i ett gemensamt sträck båda längdornas hela längd. I foderhäcken läggs de för

varje ejer hoppsopta fodren = (givor) Man lade icke höst eller halmen
 löst utbredd i häcken utan man svepte på ett konstigt sätt ihop
 varje fodr för sig och gav varje ejer sitt. Detta var lagårdspojans
 gora och hette: "Svepa hop koföre" Fodren bestod ytterst av haln
 men inni lades en större eller mindre tapp hö. De kor som myckande
 bort fingo mera hö, de sämre mindre och gallkor och ungar fick
 bara haln. Om senointern fauns ofta inte ens detta att tilliga.
 Eftersom ejeren stod i raven längs väggarna var mittpartiet i lagården
 fritt, och endast i äldre tid intill annat godo fauns i hela kohuset
 än den sammantrampade marken (På helbre: upptrampat) hade
 man här några plankor i rad efter varandra på vilka man körde
 skottkärren med götseln bort till dörn på gaveln = "Mokvörren"
 På vargaveln var en annan dör som leder in till fodraladan
 vid inre ändan av kolagården. På de flesta ställen var denna lava
 med en nyvarning skild från den stora ladun intill. I fodra-
 ladun var ett hål i taket = "slinnastängel", varigenom hö kastades
 ner. När då kofoden skulle svepas drog man med "halmkrokken"

in halv från "halmlaven", tog så en buss hō och lade inn, varp
 så med ett särskilt knepigt tempo ett slags knut på halmanörerna
 och nu hängde hela "kopfodet" ihop av sig sjölv, som ett stort knyte.
 Vattenhoar kunde man icke till eller vattenledning, varför vattning
 av djuren vinterlid i svår ishälle var ett både svårt och för djuren
 ofta farligt gōra. Det fanns en och annan som försökt att djuren matte
 bra, men de släpptes ut till vattning en gång varje dag. Men många höll
 djuren inne hela vintern vilket gjorde att djuren under den långa vintern
 styvnat i benen så att de knappt kunde gå när varan kom. Och på
 sådana ställen där djurens antal gick till 25-30 st. I bland mera, så var
 det intet latmansgōra för två figor att med ett ok på axlarna bär i
 en vattenhäse allt det vattnet som dagligen åt gick till djurens behov.

När det var isbro fick de broder häckona annars habe de släpat om-
 kull så fort de hunnit på fölter igen. Nu lagarne fick man med en
 spamm bär vattnet till varje djur och låtlig vänta medan det drack.
 Det djuren släpptes ut till vattning skedde ofta dycket i halkan, så
 att då det var som varst, måste även här vattnet bäras in till djuren

Om den nu beskrivne kolagår ej var tilltagen i så stort utrymme, att ungojuren fina plats verstädes, byggdes ofta en vinkel ut från kolagår för dess räkning. Ytterstaptenes föderlastan härställs, endast att man lämnade en genombåg. Ty av halm lastan fick då en del avskiftas till sig föderlasta. Och ibland byggdes en fristående, liten lagård för ungojurens behov. Tygmerket skedde detta sista om bonden var av det driftiga slaget samt var så "ryggstark i pengaväg", att han rådde med kostnaden. I den nysa ontalda halm lastan brukades halm läggas in efterhand som lasten tröcknades. Därfore befann sig logan näst derin till. Andra sidan om logan var lädesladan som ofta var tilltagen i stort format. Men som man oftare flera slags säd och denna ej vid inbergingen kunde blandas om vartannat, var på de flesta större gårdar ännu en lagård uppförd med flera lador där de olika sädesslagen kunde läggas, var för sig. Åter i denna lagård brukades loga för tröskning och var det en gård där man hade 6 a 8 par oxar fick dessa sin plats i ett oxhus i denna lagård. Bland korarna ville man ofta ha mer än ett högst två.

par oxar, helst inga alls, och en av de förnämsta orsakerna till detta förhållande måste jag för tydighets skull omtala:

Om man säger: Att det är till skadet, när någon är riktigt man om de djur, som han eller hon är anförtrodd värden om. Så skulle den viktigaste sätta: Att man fög medvetet! Och dock var detta förnämsta orsaken till att man ej gärna kunde ha oxar och kor till hemman!

Där man hade både oxar och kor i gemensamt rum, lades också allt det inbörjade höit på samma "blenue". Om dagarna kastade pojorna ner hö för att blanda i kofodren. Ju bättre de kunde flysta upp horna så att dessa mjölkade bra ju bättre varo de om tyckta av Mor i huset. Om kvällarna då drängarna kom hem från skogskörslorna, kastade de ner hö till sina oxar. Och sedan oxarna omöjligt kunde dra till stort arbete i skogen under vintern och även stå ut med det ännu merka prefererande värbrucket, utan att de vore vid vägorlunda hull, togs deras gror till runtligga. När nu drängarna gingo in för att åta "moreffton", brukade vanligen pojorna passa på och ta undan hälften av vad oxarna fått och dela ut till sina bästa kor, formenande att horna som mjölkades borde ha märt.

Drängarna sade sina bestyr kom vännen och tillare till oxarna, för
 att de skulle "välflöra" (vid laggor, bel 10 på kvällen) Av oxarnas utseende
 förestod de hur allt gitt tillväga och för att ta skaden igen togs nu
 större priser till drängen. Drängarna drog till sina drif, och pigorna till
 sina. Ingen sparade förländrigt därför att förra året var gemensamt.
 Följden blev, att på senvintern var allt höst uppfostrat. Och därför
 blev i regel såväl korna som dräggörer satta på "svåtfodring".

Oxarna rökte man väl bibehålla krafterna på, genom det gamla
 nedåtröda bruket: Att av Julbakets bröd gömma ett par kakor
 som den dag varbruket skulle förga, brots sönder och delades ut
 en bit till varje oxe. Men tyvärr hade oftast någon illasinnad
 mänsklig förgjort brödet så att kraften var förgått te Per. Man
 ty med det hjälpte inte! Det bästa var, när Oxar och kor varo in-
 hysta i var sin långa så att "höslinnew" varo åtskilda. Då sparade
 såväl pigorna som drängarna) på utfödringen) så att höst räckte
 längre tid. Hvarandra parten visade då prou på ansvars hänsyn.

De flesta oxhusen ändrades längre fram till hästställar.

Lag kohuset i ena ändan av lagarn (Detta var oftast fallet) så fanns alltid på yttergaveln en låg dörr, stundom hel, stundom i två halvor varigenom godsete komes ut med en klumpig skotthärre, på en plankor som låg fram dörrenhet rätt ut överpå ylva götselhögen. Således, ej på bokar eller annan tillställning, till att samla ihop godsete och lässe den i hären hade man sällan trågat utan ett spadliknande redskap av trä, kallat: "Möteskevel". Ylva skovel var av klyft boktrå 10 till 11 tum bred, 14 till 15 tum lang. En halv tum tjock i neder ändan men tunstjock i den övra. Skaflet var en spadbjörk, som av någon orsak rekåt växa kroki så att den liknade skafstenen på värre sida skyfflar. Vadana "skövlar" gjordes varje vinter flera st. i varje gärd. Skaflet fastades vid skodde med tvåne ritningar av järn, med mittbäck. Båda sidor om dörrenhet på gaveln, samt på några ställen å båda längoäggarna fanns smä hål = "gluggar" för insläppande av lys i lagarn. I ältere tid spändes över glugghållet en tunnskrapad djurhinn (Urinblåsan) som fick täcka gluggen som glas (angre fram ersattes senare hinna med fönsterbåge med smä glas. Samtidigt hängde

tel.
Brittana vid
Märsta och Hällefors

4666

Uppf. Aug. Holmberg.

1906
åndrades gluggens form från synkantig till avlängd. Varvid stora längden
togs horisontalt. Varför lagardörrar kom att få stor bredd är hjo
hur jag ej fått någon fullgiltig besked om. Bagarna varo mycket smala
cirka 30 cm i höjd 45 a 50 cm bredd. Men delade i flera rutor. Det drojde
dock långt innan alla fönstergluggar fingo glas, i samma lagardörr.
På södersidan sattes glas först in. Den kunde då gå flera år innan de
övriga gluggarna slapp att skylla med djurhinnorna.

Under vinterhalvåret gjordes icke rent i lagardörrarna med undantag
av en liten uppsugning till julen. Men i början av juni, då man
för allvar släppte ut spisen på kommarbete, sopades och skrubbades
med björkkostrar både tak och väggar. Förstren befriades från dämonen
och "lockanät" = spindegåva. Mörsgången skyfflades runt, och näst
på alla ställen spredes myggt grus, ett par tunn flock på mörsgången.
Likudan rengöring skedde vid midsommar, och då sattes friskt
nybrutet lör av lönin eller bok, lite överallt i tak och på väggar.
Fanns ej lör av lönin eller bok, togs björklör. Men inga andra lövgrenar!
Detta kallades: "Att maja lagår" = "Göra messmassfint".

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sid 11

Plägden: att göra messmassfint, strickte sig icke bara till kolagårn
 utan även oxhus och stall blev delaktiga härav. I våra dager är
 i utbygden endast häststallet som där några lögner vid Midtunnen
 Men i skogsbygdens bichälles sedev på de flesta ställen. Det förfaller
 mig som om dena plägden ursprungligen skulle varit betraktad som
 ett offer till kreaturernas skyddande. Under mina stugtag ifjor (1934)
 passerade jag ett ställe där ingen "stass" till midsommar gjorts på
 niojt sätt i lagårn. Hos någon av grannarna gjorde jag uppmärksamning
 häröver och fick svar: "Ah den Marhansen tro du han
 try se om o göra messmassfint i lagårn! Neurå har han heller
 aldrig nu tur ma' sina krake. (kreatur allaslag) X

Eftersom ungojieren = (kalvarne) icke fingo vara tillsammans med hornen
 inomhus, fick man ha särskild plats till dessa. Torpare och småbönder
 som ej hade fler än 2-3 kalvar samtidigt, brukade "gåra" ifrå en
 horna i kökhuset till dessa. Men på större gårdar gick man tillväga
 på flera sätt. Ibland byggdes en fristående "kalvabod" från 8-9 eler
 bred och 12-15 dm lång till sidan som vore annan större.

På stället där lagården var 10-12 aln bred brukades byggas en luta utanför bakre långväggen, av stolpar och skiften till kalvarne. Ingången för djuren till denna luta var då på minst två ställen av lutans yttre långvägg. Man hade kalvbotarne skiftade i minst 2, oftast 3 avdelningar. Man ville helst ha älvaringarna för sig, två åringarna för sig och hanjuren som skulle bli stekar = dragor för sig själva.

På väggen mellan kohuset och "kalahoodan" var åter en eller två dörrar varigenom man gick in med fodr till ungdjuren, ty fodret till både kor och kalvar togs från gemensamt höslinne och gemensamt fodralade.

På några största ställen där lagården var 15-16 till 18 alnar bred brukade man sätta en lägre vägg, (vanligen 2-3 aln hög) så att 5-6 aln in ifrån den bakre långväggen, från gavel till tråvändan genom lagården. Denna "fräskifte" fick utgöra plats för kalvarna och delades i sin tur på tvären i två eller tre avdelningar för ändamål som ej närs omtalats.

Het väggen här ej togs högre berörde, på att kalvarne skulle i någon mån bli obekräddiga av det sparsamma ljuset. Och lägre kunde de ej vara ty då hade djuren nöjsat till sig fodret från varandras höhacker.

4666

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

s. 14

sow vero ställdo snett inåt, el̄ boda hällen på denna vägg. På den
tiden kände man ej till att sätta upp gemensamt föderbord, där som
ojuren stodt vända mot varandra och åt gemensamt på föderbordet.
Detta kom fört sednare i bruk och kunskapen harom fick man från
ståndspersoner i utbyggnad, som här, såväl sow i fråga om själva
jordens sköthet vero skogabygden Laromästare och förgängomän.

Till bindslan användes till alla nötkreatur så kallade klaimar, bestående
av en böjd entilling (buske) av något över en tums diameter med ett
knäppa av en tunn ekstar. Istället för knäppa hade man i äldre tid
bastrep, sednare hamrep. Istället kom fabriks gjorda halsklämmor av järn
med resvängande kedja, och så av järn, som tillsammans kallas kobindole.
Men trådklaimen och repet bibehålls i stor utsträckning ännu
i skogabyggen, men bastrepen är sällsynta, dock förekomma de på
något ställe. Kalvarne fingo gå lösa i sina kattar tills de vore
två år, sen flyttades de i komas eller oxarnas plats, de som ej sålde
och fingo klain om halsen tillkärningar att de ej vore barn längre.
Enorav varje djur kallades med sitt särskilda namn, han man

ju tycka att det skulle blixt en Babels förbistring med att hålla
 rest på alla dessa namn. Hälst sasow förr, då man ej förtos att sätta
 en liten namntavla över varje djur. Men man hjälpte sig på ett ganska
 enkelt sätt: De flesta nötkyrren fingo namn som stod i överensstämmelse
 med deras färg. En gul ko kallades "Gulsa" En brun hette "Brunetta"
 En med många vita fläckar hette "Rosa" En med vita fläckar å hufvudet
 kallades "Grimla". o.s.vidare. När nu ett älde djur antingen såldes
 eller döktes och man hade en träning med samma färg att sätta
 på samma plats, ändrade man väl djur men icke namn! Det för
 hände på gårdar med god tillgång på djur allt många generationer
 kunde efterträda varandra, och alla hade samma namn. Hade en
 torpare två kor av samma färg men olika ålder eller storlek, kunde
 man få höra dem säga: Gamla grimla och lilla grimla. o.s.v.

Oxar och Oxhus

Voro oxar placirade i en särskild lagård, fanns där alltid vid
 ena sidan om oxhuset, en försilade samt höslime ovanpå
 ova bjälklaget. Foderbaljor och bindslen varo förcis som i kolagörin

Enda skillnaden på kohus och oxhus var att på den fria väggen i oxhuset var flera rader med krokiga grova grenar av träd eller tåk inborrade i väggen, på vilka oxarna placerades. Dessa krokar som om utrymmet var litet kunde sitta två rader över varandra kallades "knekar". Oxhängen kunde man även få höra någon saga.

Häststall.

Häststallarne förtar en lång och komplicerad utveckling. Då bönderna av en eller annan orsak - (måst högfärd) på 1840 talet och sen framåt, beslutade sig för att ha en häst, vid sidan av de många oxarna. Tänndes först en spilta med fast fotverkrubba i det bästa och finaste hornen av oxhuset, där hästen i många år fick vara i avsaknad av golv av trä i spiltan, utan fick liksom oxarna: stå och stampa i bara marken, på grund av djurets tyngd och isynnerhet av att hovarna var försedda med järnbeklädnad - (hästskor) blev gängen i spiltan snart så djup att regn och takvattnet sökte sig väg genom den glesa rad av kullersten som fanns nanna av stenfot under lagarnas fotfärd.

sid 17

Och in i spittan, så att den var en riktig liten damm. Varst var det, där
 gårdsplanen lutade mot lagården. Lag åremot lagårdsgolvet högre än
 gårdsplanen gick det bättre att få avlopp. Härav lärde man att vid
 uppförande av häststall förtägga golvhöjden högre än gårdsplanen
 och man hade fält erfarenhet om att hästen måtte fast om han fick
 stå torr om foterna på ett spittgolv av grova plankor. Man hade
 vi varken någon bok om hästskötsel eller några konsulenter som
 kunde ge råd angående hästens skötsel. Men erfarenheten fick
 i alla varar rådgivare. Och fastan hästar funnits sen äldsta tider hos
 bonden och storbönderna, var likväl kännedomen om deras rätta skötsel
 hos allmogen ganska klev långt fram i mitt minne. Man vågade
 icke då använda hästar till körslor ute i marken bland stubbar och stenar
 som vi nu gör, utan hade dem endast till jordbruksarbete samt på vagnar
 till stan och kyrkan. Man uttryckte det så: "Hästa du ai bara te o
 spröita ma"! (Spröja = oöversättligt ord. Men shall beteckna:
 högsta potens av hoppard.)

Och med att man skaffade sig en häst fick såväl utbildingen

som arrangementen häfvi, undergå en viss förändring. Med hackelse
utfördes i älre tid både kor och oxar, så att hackelsevark fanns överallt.
Men spammal, hel eller malen, hade endast undantagvis blandats i spirens
fodr. Och då detta nästan gång hänt, var varken sadesslaget eller fodrings-
sättet otidigt som om kom ifrån gentemot hästen. Huvren, som är ett
för hästen speciellt sadesslag, och vars i gammal tid bara obetydligt. På en
gård med två par oxar och 15-20 kor, kunde haoregrödan varje år bara
utgöra 8-10 tunnor. Och denna användes malen och sigla i bröd.
Men om värarna, om oxarna befanns ha krafterna alltför nedslatta för
att slå ut med värbruket brukade man lättigt koka råg hel, som
sedan sparsamt pepprade ibland hackelsen. till stö myöl ibland oxars
hackelse, här jag ej hört att var brukligt. Diföre fanns heller aldrig i älre
tid någon "Myölörk" i någon lagard (En fyrfantig eller avläng trälåda
stor eller liten, vari man hade föremål kette: myölörk). Men efter hästens
ankomst blev myölörken ett omvägigt inventarium i varje stall.
Storleken varierade efter antalet hästar. Och örken delades alltid i två
rum. Det ena var myölet, i det andra hel huvre, Lock och lås hörde till.

SIS 19

Aven höhacket fick omplaceras. Oxarnas såväl som kornas höhacker hade suttet lagt, och till en början fick hästen ha den på samma sätt. Fastän bonden ej var zoolog, var hans resonemang i full överensstämmelse med naturens bud. "När hästen var ett gräsätande djur, som enligt naturens lag skulle henta sin föda av gräset på marken, kunde han väl också ta vad man nötkan lade till honom, om även detta lades nära marken". Först sedan gamla hästskötare gjort bonden uppmärksam på att hästen ej fick sin stolta imponeerande resning från hufvudet om han ej för jämna höll hufvudet högt, förstod han varför man borde sätta höhacket högt. Men annu var han tacksam. Han insåg att denna vana i icke ringa grad hämmede hästhalsens utveckling. När han betraktade en gammal häst, var denne betande på marken. Såg han att han måste sträta ut med framfötterna rätt bra om han skulle räcka gräset med munnen. Detta bevisade att halsen förkrympes i någon mån. Men här som i så många andra fall var det modet som blev avgörande.

Foderbaljén, som hos oxar och kor alltid hade sin plats på golvet, fick nu namn av "krubba" samt placerades sådär meterhögt.

från golvet och spikades fast i väggen, oftast till vänster om häckan
 såvida i stallit fanns bara en häst. Fanns två hästar, placerades
 häcken i mitten så att den blev gemensam, och krubban sattes en
 vid varandra sidan. Hjälningen av krubban var egentligen en "madsak".
 Kom talat otta röra sig om ändringen från gamla vanan, gav bonden
 oftast följande matte motiv härfor: "Ja gör att inte därför att jag
 har så särdeles förtroende för att då är nyttigare fö ojaret. Men
 man aura ha att få på dä viset, sa få ja lov och att må". För
 sier vi att ja ci oin dröntabasse = (senfördig) som inte haa ved
 te o folja ena "min ti"!

Sättet, att ha krubban placerad vid väggen följes än i dag, på alla de
 gamla ställen, där man har ont om utrymmet samt ej mer än en häst
 samt bonden ej har födrar denne. I haka där man har många par
 hästar, placerade i två rader, vända mot var sin vägg så att gangen
 i mitten är frei (T. ex. Elleholms, där i regel finns 26 hästar på stallit)
 Var man förra hästar ställda på så sätt, måste man vid födringen
 gå in vid sidan bredvid hästen. Och detta kunde ifråga om vissa ojer.

ha sina risker ej minnerhet då man fick en dräng som ej var van att handskas med hästojur. Därför har man vid alla under sednare tio byggde stallar, lemnat en mer än meterbred gång framför hästen, i vilken skötaren kan gå och han föstrar öjuren, emedan han här är mer trygg och kan undvika ett oväntat anfall.

Här är då uppfälldt en extra vägg med stolpar, som går från golvet till tak, och med plankvägg från golvet till kubbans underkant.

Yt = 210 cm ifrån denna vägg. Således, vid hästens baksida, är en rad stolpar lika höga uppfällda. Och mellan dessa stolparerna är en spittvägg av trädunsplank som utgör avståning till mellan varje djur. Spittväggarna ha på överkant en 5 x 5 turns sparr som med en fols på undersidan griper över väggkanten och är på överkanten rundhylld så att öjuren ej skall riva sönder sig. Hvarje sidant mellanrum mellan väggarna här plats till ett djur och kallas spilt samt har golv av antingen tretränsplank på grova i jorden nergrävda ekbjälkar = "spittholstrai" eller av fyrtantigt huggna ekklumper 8 tum långa, ständigt på ända i grusbottnen.

Uppe vid taket av främre stolpeiden = (Över hästens akter) brukade man spika fast en bred, ^{bära} sagad i upphöjdhet båge så att den liksom en girland sträckte sig förbi alla spalten. På denne hängdes över varje ejar en liten brädapp, på vilken kritsteckna hela botter, man med rödskrifa eller helst himmelsk skrivet varje ejars namn. Hœn finns ofta mest kvinnonamn: Sara, Lisa, Fia, Britta, o.s.v. Händigare finns karlnamn, men på samma gång ett ökmann som stod i överensstämmelse med deras far. Svartan, Blackan, Gulding, o.s.v.

I samband med inredning av stall, blev det nödvändigt att inrätta en "Selkammare". Uttrymme till denne fick tas på ena ändan av den intill stallen belägna foderlasten som numera kallas "Hackalseologa". Selkammaren försågs med ett litet fönster, med riktigt glas. Och på väggarna spikades flera "Knekar" = (krokvuxna en eller ekgreenar) på vilka man hängde, seler, bjällerkransar, hästtäcken samt den till utrustningen numera nödvändiga: "Smållpiskan". Som man dock av sparsamhet icke mättes att begagna utan vid kyrkförder då man för att visa "karighet" smälloch en klat och såna gau passerades.

Böckinge
Briksnæs Ind
Malmö o. Helsingør

Uppl. Aug. Storaalbyg
4666 Väringstorp

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

s. 23

Om man undantager byarnas underslagning vid laga skiftet. Han intet verkat så revolutionerande i bondens liv, som anskaffandet av hästar gjorde. Vägot som av de lärde ej rätt beaktats. Och som bonden sjölv icke förlått att göra sig reda för, fastän han var den, som fick riktmässiga följderna. Dittills hade han, med undantag av sju ära vagstjulen sjölv kunnat förfärdiga sina hämndskap. Nu blev det smäckrare former på både vagn och åkerredskap. De klumpiga redskap som kunde hjälpligt ge förtill oxarna dröpte varken till form eller storlek att spänna en häst för Bogtråna. E. ex. förrade en mycket yrkesvand snickare om de skulle passa så att hästen kunde göra någon nyttja utan att skava sönder sig. Alla tönmar till oxarna gjordes oftast av bonden sjölv av linobast som han sjölv flätte och sedan i sinom tid beredde. Hästen födrade tönmar av delvis läder, delvis hamprep. Sadelmakaren, som under oxarnas tid var en på landet okänd företeelse, blev nu, liksom skräddaren och skomakaren en i gärdarna varje år återkommande "embetomare". Smeden fick allt emellanåt det ofta färliga "görel" att sko hästarnas hovar.

De kringvandrande byggarbo-knallare (Jeha Västgöteknallar) fingo
avgång med rykthorstar och hästskräpor. Gelbgjutarna fingo arbota
dubbelt för att hinna tillgodose efterfrågan på bjällror till de många
bjällerhansarna som ingen ville försumma att "sprosta" med
isymnorhet vid Julstans kyrkobesök och dessutom vid alla under
vintern förekommande bröllop och andra festligheter då lycklromas
pris, storlek och klängformiga i det alra noggrannaste, svarades
jemföres och bedömdes, ofta på sådant sätt att fäckhändan av den
fine smältpisen fick elita twisten. Vagnmakaren fick nu åtskilligt
mer att göra med åkvarnar och åksatén. Dessa sednare ofta riktigt
konstnärligt utförda. Samt med hälkar och skindor, som också
nedlades mycket arbete på. På en del av dessa arbeten fick även
malaren vara med på ett höm vilket han ofta visade sin bala-
tenthet med, genom den färgglädje varmed han tingskade föremålen.
For bonden yder betygg hästens ankomst att hans dittills ringa
havreddling måste betydligt utökas. Och skogsbygdens havreddling
kan i hufvudsak räkna sitt upphöring från hästens ankomst.

Han deu på vars lott det föll, att sätta siffr på det hela var i
 alla fall Mor i huset sjel. Nu gäller för henne att sätta upp
 värar till hästtäcke. Tagutäcke, åkputor = (Förutom de av sadel-
 snakareu gjorda, med skinn överdragna åkdyerna hade man åkdy-
 nor (åkputor) med väfda överdrag. i flera mönster) Och en och
 annan storbondomora tog itu med det tidsodana arbetet, att vinika
 städre! Det utgjorde husmoderns berättigade stolthet att ha
 all hästens utstyrsel i vad beträffande vännader i mönstergille
 skick och dessa varit eitt allmogens sammanträffande vid gilles-
 tillfällen utsatta för väl så noggrann kritik som något annat
 Den bond, vars hustru visade överlägsenhet i att tillverka
 fina och prydnadsrika vännassalster till hästar och vagnar tog med
 jämnejt min emot det beröm som uttalades om hans utstyrsel
 Tyvärr var det sällan han sjel värdesatte upphovet till det
 beröm som honom till del. Tiden var beklagthetsvis sådan!
 Det aldra mesta av vad här ovan uppmärksats hade aldrig behövt
 komma i bondens ego, om han ej skaffat sig hästar. Det fanns

4666

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sid 2.6

...jag för länge tider tillbaka hos stadsbefolkning och riket folk. Men
så länge bonden ej hade haft betraktade hur dessa föremål såsom
nägonting som icke alls kom honom vid och hur var heller icke
i behov av dem. Visserligen fick man på sätt och vis nägot
ersättning där, att en bondmora hade lättare för att kunna
erhålla stonjölk = (Māramjölk) då nägot av barnen bevarades
av hickhosta. En rostig hästsko spikad fast över fähusdörren
frevade rätt så bra för gaster och troll, och ett hästskosöm
som hästen haft på foten när han passerat över en korsväg
kunde vaga till alla slags hucus poecus. Men funken och
i alla fall om inte det blev dyra botmedel.